

Голові спеціалізованої вченої
ради ДФ 20 051.050
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

доктору політичних наук, професору,
завідувачу кафедри політології
Климончуку Василю Йосифовичу

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата політичних наук, доцента кафедри політичних інститутів та процесів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Кобець Юлії Василівни на дисертаційну роботу Мосори Михайла Андрійовича «Сепаратизм як інституціоналізована політична практика: виклики для Європейського Союзу і України», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія

Актуальність дослідження.

Явище сепаратизму у ХХІ століття все ще залишається актуальною проблемою для політологічної науки, соціології, конфліктології, етнополітології та інших соціально-політичних дисциплін. У багатьох регіонах держав Європейського Союзу сьогодні спостерігаємо не тільки розвиток стихійного

вуличного протестного руху мас населення, але й цілеспрямовану діяльність регіональних етнонаціональних еліт, що в результаті призводить до референдумів за відокремлення. М.А. Мосора намагається вирішити питання про те, чому у демократичних середовищах держав ЄС все ж виникають ці конфліктні взаємодії, що часто є відвертим правовим нігілізмом по відношенню до норм щодо цілісності держави, недотокраності її кордону та території, суверенітету. Автор намагається дослідити проблему сепаратизму у країнах ЄС та Україні. Актуальною є спроба розглянути етнополітичні процеси у ЄС, популяризацію у владних колах концепції «Європи регіонів», вплив регіоналізації в ЄС на розвиток процесів сепаратизму.

Погоджуємось з автором, що розвитку сепаратизму, як не дивно, певною мірою сприяють як процеси регіоналізації, так і глобалізації. Глобалізаційні та інтеграційні сприяють більш тісній взаємодії держави із регіональними елітами, побудові різних каналів взаємозалежності, що включають політику, безпеку, економіку, соціокультурне середовище та ін. З іншого боку, глобалізація може спричиняти і фрагментацію усталених політичних і соціальних порядків, дозволяючи регіональним та міжнаціональним рухам ставити перед собою завдання, що загрожують суверенітету і територіальній цілісності держави, її внутрішній етнополітичній стабільності.

Ступінь наукової обґрунтованості результатів, сформульованих в роботі, їх наукова новизна. Рецензована робота характеризується ґрунтовним та критичним аналізом і систематизацією великої кількості літератури (168 позицій), близько половини позицій літератури є іноземними (с.24). Це дало змогу автору успішно виокремити малодосліджені та актуальні для української науки аспекти проблематики, пов'язані з теорією та практикою сепаратизму.

Всі отримані автором результати є новими, достовірними та належно обґрунтованими.

У теоретичній частині роботи М.А.Мосора узагальнив і систематизував численні інтерпретації і теоретичні напрями сепаратизму. Автор запропонував систематизацію підходів іноземних (с.44-46) та українських авторів (с.50-52) щодо причин виникнення сепаратизму. Дисертант унаочнив теорію Е.Сміта (с.58) щодо етапів етнонаціонального самовизначення на карті Європи. Погоджуємось, що тенденції сепаратизму не були сталими протягом останніх століть, тому це явище варто розглядати через призму історичних віх розвитку людства, етапів становлення сучасної політичної карти світу. Картосхема є логічною та відповідає теорії Е. Сміта, адже дослідник починає відлік становлення цього явища у сучасному розумінні з кінця XVIII ст., та розрізняє три хвилі самовизначення.

Практична частина дослідження стосується розгляду проявів сепаратизму у межах держав ЄС та України. Перший підрозділ другого розділу (с.76), на наш погляд, є доволі органічним у роботі, адже узагальнює етнополітичні процеси у ЄС, пропонує глянути на проблему сепаратизму через існуючий стан справ у сфері етнонаціональної взаємодії, пропонує дослідити глобалізаційні та регіональні аспекти проблеми; а популярна сьогодні в ЄС концепція «Європи регіонів» дозволяє окреслити ймовірність загроз сепаратизму у майбутньому.

Автор прослідковує цікаву закономірність, що не тільки самотність Каталонії сприяє поширенню ідей сепаратизму, але і економічне становище регіону, його успіхи у порівнянні із загально іспанськими показниками. Мовний та економічний фактор, говорить автор, зіграли у Каталонії подвійну функцію. Так, з одного боку регіональні націоналісти скористались рівнем мовної ідентифікації жителів заходу Каталонії та високими економічними здобутками східних регіонів, а з іншого – відносно нижчий рівень етнолінгвістичної ідентифікації східних регіонів та переважно аграрна економіка західної Каталонії сприяли посиленню настроїв несприйняття жителями східних регіонів ідеї сецесії (с.98).

М.А. Мосора наводить карту підтримки виходу Сполученого Королівства із ЄС за результатами референдуму 23 червня 2016 року (с.105). Саме етноконфліктний потенціал регіонів та їхня іншість підтверджується результатами референдуму. Автор наводить яскраві факти на підтвердження тези про загрозу проявів сепаратизму у Шотландії та Північній Ірландії, адже ці регіони проявили інше бачення свого політичного майбутнього.

Автор переконливо окреслює важливість економічного фактору у побудові міфів щодо «регіону годувальника держави» та вмотивованості, на цій основі, вимог автономізму чи навіть відокремлення. Висновки про те, що сьогодні кашубська спільнота у регіоні все ще почуває себе «економічно неповноцінною» у межах польської економіки з одного боку, а з іншого те, що показники приросту дозволяють зробити позитивні прогнози на найближчі роки, говорять про глибоке занурення дослідника у причинні аспекти економічної вмотивованості сепаратизму у ЄС (с.127). У роботі висновується, що зміцнення економіки регіону дозволить кашубській спільноті окреслити економічний маркер іншості та заявити про це із новою силою та амбіціями. В українських реаліях, автор звертається до економічних причин вмотивованості сепаратизму у контексті міфу про «Донбас, як донора економіки України». Стверджується, що місцеві еліти довгий час вкорінювали у свідомість мас стереотип про те, що Донбас більше віддає, а ніж отримує від економіки України – дотує решту регіонів держави, а особливо індустріально менш розвинені західні регіони держави (с.150).

Практичне значення наукових результатів.

Маємо констатувати що дисертаційна робота М.А.Мосори має прикладний характер не тільки для політологічної науки, так автор пропонує свої погляди стосовно юридичного вирішення проблеми реального існування в Україні подвійного громадянства попри пряму заборону цього законодавством держави. Ця проблема піднімається у контексті виклику для держави стосовно втілення політики підтримки закордонних «співвітчизників» Угорщиною у вигляді

подвійного громадянства. Дослідник наводить ряд нормативно-правових актів Угорщини що регулюють ці правовідносини (Закон Угорщини «Про внесення змін до Закону Угорської Республіки 1993 року. LV. Про угорське громадянство») та передбачають процедуру спрощеного набуття громадянства Угорщини жителями, що постійно проживають на території суміжних країн, включно з Україною. Констатується що це спричинило активізацію набуття угорського громадянства мешканцями Закарпаття і, відповідно, перетворення їх на біпатридів, з точки зору міжнародного права. Автор піднімає, на наш погляд, слухний науковий дискурс щодо ефективності сьогоdnішнього законодавства України у сфері інституту громадянства. А теза про те, що сьогдні законодавством України подвійне громадянство не забороняється, а тільки не визнається (якщо у громадянина України буде ще інше громадянство, то у правових відносинах з державою це не відобразиться) є актуальною. Погоджуємось з автором що така правова невизначеність та відсутність санкцій дозволяють практиці біпатридства масово поширюватись Україною (с.172-173).

Оволодіння здобувачем методології наукової діяльності.

М.А.Мосора в дослідженні використовує загальнонаукові та спеціальні методи та підходи, що визначають теоретичну та практичну єдність. Основні методи дослідження політичної науки що використані: системний, інституціональний, структурно-функціональний, порівняльний та біхевіористичний методи. Однак важливим авторським рішенням є пропонована структура рівнів пошуку методології для досліджень проблем сепаратизму (с.66).

Залучення у дисертаційній роботі викладеної вище методології дало змогу сформуванню єдиного комплексу підходів та принципів в дослідженні проблеми сепаратизму. Окреслені методи досліджень дозволили отримати об'єктивне та цілісне знання про особливості зародження та перебігу рухів за відокремлення, окреслити їхні причини та наслідки, як інституціоналізованої політичної практики.

Структура і зміст дисертації. Результати дисертації відображені у 6 публікаціях у фахових виданнях України та чотирьох матеріалах і тезах міжнародних та всеукраїнських конференцій. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, використаних джерел та додатку з описом публікацій і участі у конференціях. Загальний обсяг дисертації 216 сторінок, основна частина її складає 181 сторінку.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету і основні завдання дисертаційного дослідження, визначено наукову новизну роботи і практичне значення отриманих результатів, описано методи, які були використані у дослідженнях і особистий внесок здобувача.

У **першому** розділі проаналізовано основні напрямки і підходи до дослідження сепаратизму як інституціоналізованої практики, стан наукової розробки проблематики сепаратизму та методологічні підходи.

У **другому** розділі досліджено процеси сепаратизму в Європейському Союзі. Автор обґрунтовує причини, типи сепаратистських тенденції, а також особливості процесів регіоналізації.

Третій розділ спрямовано на дослідження процесів сепаратизації в Україні, які сьогодні, мають певні особливості, нехарактерні для конфліктів постсоветського простору.

Висновки за результатами виконання дисертаційної роботи підкреслюють наукову новизну та практичну цінність проведених досліджень. Список використаних джерел свідчить про те, що під час роботи було проаналізовано сучасні результати наукових досліджень.

Дисертація є завершеною науковою працею, а її оформлення відповідає встановленим вимогам МОН України.

Відомості про дотримання академічної доброчесності.

У дисертації та наукових публікаціях М.А. Мосори відсутні порушення академічної доброчесності. Елементи фальсифікації чи фабрикації тексту в роботі відсутні.

Зауваження до дисертації.

Високо і позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, висловимо деякі побажання дискусійного характеру:

- цікавою є теза автора про безумовний вплив сьогодні та в майбутньому концепції «Європи регіонів» на вектори розвитку сепаратизму у ЄС. Автор пропонує розглядати ймовірний двоїстий вплив цієї концепції на розвиток сепаратизму у ЄС, вважаємо за необхідне розвинути цю дискусію у колах експертів;
- пропонуємо автору більшого розкриття конкретних практичних можливостей застосування результатів дослідження для внутрішньої етнонаціональної політики України та держав ЄС у подальших дослідженнях. Результати дослідження дають основу для розробки глибинних рекомендацій та політик, що надалі можуть бути висвітлені в наукових статтях дисертанта, монографії та ін.;
- пропонуємо досліднику звернути увагу у подальших дослідженнях на проблему глибокого порівняльного аналізу сепаратизму у інших частинах світу (Азія, Латинська Америка тощо) та України.

Всі наведені пропозиції жодним чином не впливають на позитивну оцінку дисертації, а зауваження можуть бути предметом подальших досліджень автора.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим нормам.

Таким чином, дисертаційна робота здобувача М.А. Мосори «Сепаратизм як інституціоналізована політична практика: виклики для Європейського Союзу і України» відповідає галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки спеціальності 052 Політологія та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти

(наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 року № 283), та п. 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а Мосора Михайло Андрійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія.

Рецензент:

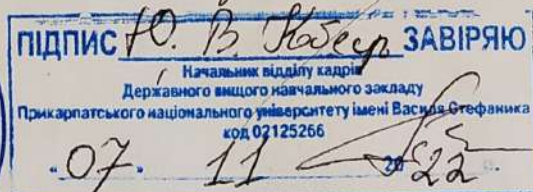
кандидат політичних наук,

доцент кафедри політичних інститутів та процесів,

Прикарпатського національного

університету імені Василя Стефаника

Ю.В.Кобець

Голові спеціалізованої вченої
ради ДФ 20 051.050
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

доктору політичних наук, професору,
завідувачу кафедри політології
Климончуку Василю Йосифовичу

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата політичних наук, доцента кафедри політичних інститутів та процесів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Кобець Юлії Василівни на дисертаційну роботу Мосори Михайла Андрійовича «Сепаратизм як інституціоналізована політична практика: виклики для Європейського Союзу і України», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія

Актуальність дослідження.

Явище сепаратизму у XXI століття все ще залишається актуальною проблемою для політологічної науки, соціології, конфліктології, етнополітології та інших соціально-політичних дисциплін. У багатьох регіонах держав Європейського Союзу сьогодні спостерігаємо не тільки розвиток стихійного

вуличного протестного руху мас населення, але й цілеспрямовану діяльність регіональних етнонаціональних еліт, що в результаті призводить до референдумів за відокремлення. М.А. Мосора намагається вирішити питання про те, чому у демократичних середовищах держав ЄС все ж виникають ці конфліктні взаємодії, що часто є відвертим правовим нігілізмом по відношенню до норм щодо цілісності держави, недотокраності її кордону та території, суверенітету. Автор намагається дослідити проблему сепаратизму у країнах ЄС та Україні. Актуальною є спроба розглянути етнополітичні процеси у ЄС, популяризацію у владних колах концепції «Європи регіонів», вплив регіоналізації в ЄС на розвиток процесів сепаратизму.

Погоджуємось з автором, що розвитку сепаратизму, як не дивно, певною мірою сприяють як процеси регіоналізації, так і глобалізації. Глобалізаційні та інтеграційні сприяють більш тісній взаємодії держави із регіональними елітами, побудові різних каналів взаємозалежності, що включають політику, безпеку, економіку, соціокультурне середовище та ін. З іншого боку, глобалізація може спричиняти і фрагментацію усталених політичних і соціальних порядків, дозволяючи регіональним та міжнаціональним рухам ставити перед собою завдання, що загрожують суверенітету і територіальній цілісності держави, її внутрішній етнополітичній стабільності.

Ступінь наукової обґрунтованості результатів, сформульованих в роботі, їх наукова новизна. Рецензована робота характеризується ґрунтовним та критичним аналізом і систематизацією великої кількості літератури (168 позицій), близько половини позицій літератури є іноземними (с.24). Це дало змогу автору успішно виокремити малодосліджені та актуальні для української науки аспекти проблематики, пов'язані з теорією та практикою сепаратизму.

Всі отримані автором результати є новими, достовірними та належно обґрунтованими.

У теоретичній частині роботи М.А.Мосора узагальнив і систематизував численні інтерпретації і теоретичні напрями сепаратизму. Автор запропонував систематизацію підходів іноземних (с.44-46) та українських авторів (с.50-52) щодо причин виникнення сепаратизму. Дисертант унаочнив теорію Е.Сміта (с.58) щодо етапів етнонаціонального самовизначення на карті Європи. Погоджуємось, що тенденції сепаратизму не були сталими протягом останніх століть, тому це явище варто розглядати через призму історичних віх розвитку людства, етапів становлення сучасної політичної карти світу. Картосхема є логічною та відповідає теорії Е. Сміта, адже дослідник починає відлік становлення цього явища у сучасному розумінні з кінця XVIII ст., та розрізняє три хвили самовизначення.

Практична частина дослідження стосується розгляду проявів сепаратизму у межах держав ЄС та України. Перший підрозділ другого розділу (с.76), на наш погляд, є доволі органічним у роботі, адже узагальнює етнополітичні процеси у ЄС, пропонує глянути на проблему сепаратизму через існуючий стан справ у сфері етнонаціональної взаємодії, пропонує дослідити глобалізаційні та регіональні аспекти проблеми; а популярна сьогодні в ЄС концепція «Європи регіонів» дозволяє окреслити ймовірність загроз сепаратизму у майбутньому.

Автор прослідковує цікаву закономірність, що не тільки самотність Каталонії сприяє поширенню ідей сепаратизму, але і економічне становище регіону, його успіхи у порівнянні із загально іспанськими показниками. Мовний та економічний фактор, говорить автор, зіграли у Каталонії подвійну функцію. Так, з одного боку регіональні націоналісти скористались рівнем мовної ідентифікації жителів заходу Каталонії та високими економічними здобутками східних регіонів, а з іншого – відносно нижчий рівень етнолінгвістичної ідентифікації східних регіонів та переважно аграрна економіка західної Каталонії сприяли посиленню настроїв несприйняття жителями східних регіонів ідеї сецесії (с.98).

М.А. Мосора наводить карту підтримки виходу Сполученого Королівства із ЄС за результатами референдуму 23 червня 2016 року (с.105). Саме етноконфліктний потенціал регіонів та їхня іншість підтверджується результатами референдуму. Автор наводить яскраві факти на підтвердження тези про загрозу проявів сепаратизму у Шотландії та Північній Ірландії, адже ці регіони проявили інше бачення свого політичного майбутнього.

Автор переконливо окреслює важливість економічного фактору у побудові міфів щодо «регіону годувальника держави» та вмотивованості, на цій основі, вимог автономізму чи навіть відокремлення. Висновки про те, що сьогодні кашубська спільнота у регіоні все ще почуває себе «економічно неповноцінною» у межах польської економіки з одного боку, а з іншого те, що показники приросту дозволяють зробити позитивні прогнози на найближчі роки, говорять про глибоке занурення дослідника у причинні аспекти економічної вмотивованості сепаратизму у ЄС (с.127). У роботі висновується, що зміцнення економіки регіону дозволить кашубській спільноті окреслити економічний маркер іншості та заявити про це із новою силою та амбіціями. В українських реаліях, автор звертається до економічних причин вмотивованості сепаратизму у контексті міфу про «Донбас, як донора економіки України». Стверджується, що місцеві еліти довгий час вкорінювали у свідомість мас стереотип про те, що Донбас більше віддає, а ніж отримує від економіки України – дотує решту регіонів держави, а особливо індустріально менш розвинені західні регіони держави (с.150).

Практичне значення наукових результатів.

Маємо констатувати що дисертаційна робота М.А.Мосори має прикладний характер не тільки для політологічної науки, так автор пропонує свої погляди стосовно юридичного вирішення проблеми реального існування в Україні подвійного громадянства попри пряму заборону цього законодавством держави. Ця проблема піднімається у контексті виклику для держави стосовно втілення політики підтримки закордонних «співвітчизників» Угорщиною у вигляді

подвійного громадянства. Дослідник наводить ряд нормативно-правових актів Угорщини що регулюють ці правовідносини (Закон Угорщини «Про внесення змін до Закону Угорської Республіки 1993 року. LV. Про угорське громадянство») та передбачають процедуру спрощеного набуття громадянства Угорщини жителями, що постійно проживають на території суміжних країн, включно з Україною. Констатується що це спричинило активізацію набуття угорського громадянства мешканцями Закарпаття і, відповідно, перетворення їх на біпатридів, з точки зору міжнародного права. Автор піднімає, на наш погляд, слушний науковий дискурс щодо ефективності сьогоденного законодавства України у сфері інституту громадянства. А теза про те, що сьогоденним законодавством України подвійне громадянство не забороняється, а тільки не визнається (якщо у громадянина України буде ще інше громадянство, то у правових відносинах з державою це не відобразиться) є актуальною. Погоджуємось з автором що така правова невизначеність та відсутність санкцій дозволяють практиці біпатридства масово поширюватись Україною (с.172-173).

Оволодіння здобувачем методології наукової діяльності.

М.А.Мосора в дослідженні використовує загальнонаукові та спеціальні методи та підходи, що визначають теоретичну та практичну єдність. Основні методи дослідження політичної науки що використані: системний, інституціональний, структурно-функціональний, порівняльний та біхевіористичний методи. Однак важливим авторським рішенням є пропонована структура рівнів пошуку методології для досліджень проблем сепаратизму (с.66).

Залучення у дисертаційній роботі викладеної вище методології дало змогу сформуванню єдиного комплексу підходів та принципів в дослідженні проблеми сепаратизму. Окреслені методи досліджень дозволили отримати об'єктивне та цілісне знання про особливості зародження та перебігу рухів за відокремлення, окреслити їхні причини та наслідки, як інституціоналізованої політичної практики.

Структура і зміст дисертації. Результати дисертації відображені у 6 публікаціях у фахових виданнях України та чотирьох матеріалах і тезах міжнародних та всеукраїнських конференцій. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, використаних джерел та додатку з описом публікацій і участі у конференціях. Загальний обсяг дисертації 216 сторінок, основна частина її складає 181 сторінку.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету і основні завдання дисертаційного дослідження, визначено наукову новизну роботи і практичне значення отриманих результатів, описано методи, які були використані у дослідженнях і особистий внесок здобувача.

У **першому** розділі проаналізовано основні напрямки і підходи до дослідження сепаратизму як інституціоналізованої практики, стан наукової розробки проблематики сепаратизму та методологічні підходи.

У **другому** розділі досліджено процеси сепаратизму в Європейському Союзі. Автор обґрунтовує причини, типи сепаратистських тенденції, а також особливості процесів регіоналізації.

Третій розділ спрямовано на дослідження процесів сепаратизації в Україні, які сьогодні, мають певні особливості, нехарактерні для конфліктів постсовєтського простору.

Висновки за результатами виконання дисертаційної роботи підкреслюють наукову новизну та практичну цінність проведених досліджень. Список використаних джерел свідчить про те, що під час роботи було проаналізовано сучасні результати наукових досліджень.

Дисертація є завершеною науковою працею, а її оформлення відповідає встановленим вимогам МОН України.

Відомості про дотримання академічної доброчесності.

У дисертації та наукових публікаціях М.А.Мосори відсутні порушення академічної доброчесності. Елементи фальсифікації чи фабрикації тексту в роботі відсутні.

Зауваження до дисертації.

Високо і позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, висловимо деякі побажання дискусійного характеру:

- цікавою є теза автора про безумовний вплив сьогодні та в майбутньому концепції «Європи регіонів» на вектори розвитку сепаратизму у ЄС. Автор пропонує розглядати ймовірний двоїстий вплив цієї концепції на розвиток сепаратизму у ЄС, вважаємо за необхідне розвинути цю дискусію у колах експертів;
- пропонуємо автору більшого розкриття конкретних практичних можливостей застосування результатів дослідження для внутрішньої етнонаціональної політики України та держав ЄС у подальших дослідженнях. Результати дослідження дають основу для розробки глибинних рекомендацій та політик, що надалі можуть бути висвітлені в наукових статтях дисертанта, монографії та ін.;
- пропонуємо досліднику звернути увагу у подальших дослідженнях на проблему глибокого порівняльного аналізу сепаратизму у інших частинах світу (Азія, Латинська Америка тощо) та України.

Всі наведені пропозиції жодним чином не впливають на позитивну оцінку дисертації, а зауваження можуть бути предметом подальших досліджень автора.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим нормам.

Таким чином, дисертаційна робота здобувача М.А. Мосори «Сепаратизм як інституціоналізована політична практика: виклики для Європейського Союзу і України» відповідає галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки спеціальності 052 Політологія та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти

(наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 року № 283), та п. 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а Мосора Михайло Андрійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія.

Рецензент:

кандидат політичних наук,

доцент кафедри політичних інститутів та процесів,

Прикарпатського національного

університету імені Василя Стефаника

Ю.В.Кобець